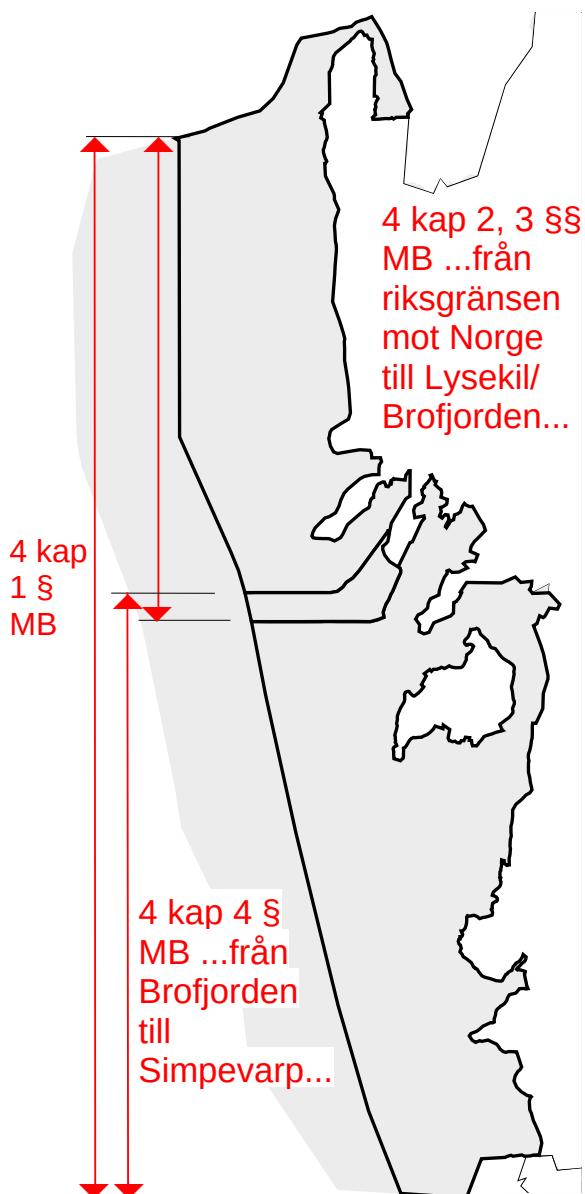

Kustområdet och skärgården i Bohuslän

- en värdebeskrivning av ett
nationallandskap enligt
4 kap miljöbalken

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND

2000:8

Publikation 2000:8
ISSN 1403-168X

Text: Rolf Bondeson, Gunnar Wockatz, Länsstyrelsen i Västra Götaland
Foto: Rolf Bondeson, Bengt Frizell, Mattias Sköld, Länsstyrelsen i Västra Götaland
Lantmäteriverket/Länsstyrelsens i Västra Götaland bildarkiv
Svante Hultengren, Naturcentrum
Stadsbyggnadskontoret, Göteborg
Bildredigering: Maria Andersson
Kartor: Berit Olsson, Länsstyrelsen i Västra Götaland
Layout: Kerstin Janson, Länsstyrelsen i Västra Götaland
Produktion: Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Plan- och bostadsenheten
Tryck: Arkitektkopia AB, Uddevalla

Godkänd från sekretessynpunkt för spridning, Lantmäteriverket 1999-12-14.

Innehåll

Förord 5

1	Landskapets sköna och känsliga helhet	7
2	Bakgrunden och syftet med lagstiftningen enligt 4 kap miljöbalken	8
3	Värden i nationallandskapet	10
	<i>Kvaliteter – en sammanfattning.....</i>	<i>10</i>
	<i>Vad är ”ursprunglighet” hos nationallandskapet?</i>	<i>11</i>
	<i>Nationallandskapets natur- och kulturvärden</i>	<i>12</i>
	<i>Nationallandskapets värden för turism och friluftsliv</i>	<i>15</i>
	<i>Det här är Bohusläns kust och skärgård!</i>	<i>16</i>
4	Att nyttja nationallandskapet och säkra värdena	22
	<i>Några hållpunkter inför en exploatering.....</i>	<i>24</i>
5	En vision av nationallandskapet i framtiden	26
	<i>Bohuslän 2028 – en bakgrund.....</i>	<i>26</i>
	<i>Åter till det nygamla Bohuslän</i>	<i>27</i>
Bilaga	Lagregler och begrepp i anslutning till 4 kap miljöbalken (MB)	28

Förord

Denna rapport innehåller i första hand en översiktlig beskrivning av de naturresurser som i form av helhetsvärden har lagts fast i fjärde kapitlet miljöbalken (MB). I rapporten finns också exempel på hur landskapet idag kan nyttjas på ett hänsynsfullt sätt i förhållande till värdena. Den avrundas med en bild som speglar hur nationallandskapet nyttjas i framtiden.

Beskrivningen lyfter fram och förtydligar det som utgör den svårfångade kärnan i begreppet nationallandskapets helhetsvärden. Detaljerade värdebeskrivningar som behövs i vissa situationer ryms inte i rapporten. Avsikten är ändå att beskrivningen skall ge så mycket kunskap om synsättet i 4 kap MB, att hänsynen till miljöbalkens hushållningsbestämmelser i fortsättningen syns tydligare i olika exploateringssituationer. Detta ökar nationallandskapets dragningskraft.

Rapporten är en del av det planeringsunderlag som Länsstyrelsen skall tillhandahålla enligt plan- och bygglagen. Den kan användas i det dagliga arbetet av konsulter, kommunala och regionala planerare när planer upprättas, när tillståndsansökningar behandlas och när miljökonsekvensbeskrivningar upprättas. Rapportens innehåll bör i fortsatt dialog mellan Länsstyrelsen, politiker, planerare och andra intresserade som arbetar med kustanknutna frågor kunna utvecklas och föras ner på översiktsplanenivå. Den viktiga uppgiften att konkretisera hushållningsambitionen från plan- och bygglagens och miljöbalkens inledningskapitel kan på så sätt underbyggas.

I rapportens titel och text används landskapsnamnet Bohuslän som benämning på det område vars värden beskrivs. Bestämmelserna i 4 kap MB omfattar dock även betydande områden i andra landskap. Göteborgs kommuns kuststräcka behandlas i korthet i rapporten.

Några läsare kan tycka att framställningen är mindre sakinriktad än de hade förväntat sig. Kusten har nämligen även belysts ur aspekter som sällan kommer med i planeringssammanhang. Exempel på sådana aspekter är skönhet, tystnad, orördhet, ursprunglighet och tidlöshet. Dessa begrepp har i detta översiktliga sammanhang inte kunnat redovisas på ett alldeles objektivt eller uttömmande sätt. Inte desto mindre är de av mycket stor betydelse för människans upplevelse av kustens värden.

Rapporten har utarbetats av arkitekterna Rolf Bondeson och Gunnar Wockatz på Plan- och bostadsenheten vid Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Ett särskilt tack för värdefulla synpunkter riktas till bland andra June Lindahl på Boverket, Bengt Frizell, Britta Johnson, Jan-Gunnar Lindgren, Harald Sterner och Bo Åkerström på Länsstyrelsen.

Sven Öjersjö
länsarkitekt

Klippor Uleberg, *Arne Isacsson*

Som blågrå dyning bohusbergen rullar
i ödsligt majestät mot havets rand,
men mellan dessa kala urtidskullar
är bördig jord och gammalt bondeland.
Dit tränger Skagerack med blåa kilar
och strida strömmar klara som kristall
och lummig lövlund står med björk och pilar
och ask och ek vid ladugård och stall.
...

Kom ut till stränderna, de ödsligt sköna
med slån och hagtorn, böjda djupt av storm,
med gamla båtvrak som har multnat gröna,
men än, i brustna skrov, bär vågens form!
Där, mellan hav och land, på sand som skrider,
på tång som gungar, kan du ensam gå,
och leva i de längst förflydda tider,
och i ditt släktes framtid likaså.

Evert Taube

1 Landskapets sköna och känsliga helhet

Bohusläns kust är enligt 4 kap miljöbalken (MB) *i sin helhet av riksintresse* med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns där. 4 kap MB handlar i motsats till 3 kap MB om kustens *samlade värden*. För att förstå vad begreppet ”samlade värden” innebär, kan man tänka sig hur exempelvis en engelsman efter ett besök skulle beskriva Bohusläns natur- och kulturvärden. *Det är det breda perspektivet som skall behandlas – inte detaljer!*

Konstnärer med stark förmåga att uppleva och förmedla särdrag och karaktärer, såsom Evert Taube och Arne Isacsson, har på ett personligt sätt beskrivit Bohuslän. De värden som 4 kap MB syftar till att bevara speglas av dem på ett utmärkt sätt.

Vid en färd utmed bohuskusten från Idefjorden till Brofjorden upplever vi idag den ursprungliga sammanhållna karaktären. Inga större industrier bryter karaktären, inte heller den moderna tidens omfattande tätortsutveckling gör det. Fritidsbebyggelse är oftast diskret lokaliserad och nya iögonfallande anläggningar för turism är ganska få. Det är viktigt att vi skall kunna uppleva samma sak även i framtiden och då fortfarande känna igen oss, uppleva skönhet, trivas och vara stolta över att vi handskats varsamt med vårt natur- och kulturarv.

I huvudsak ser vi motsvarande för kusten mellan Brofjorden ner till södra länsgränsen och vidare längs hallandskusten, men fritidsbebyggelse och annan påverkan från storstaden är där mera påtaglig. Ändå finns relativt stora sammanhängande områden med ”ursprunglig” natur kvar även där.

Det är ingen självklarhet att det ursprungliga består! Bland annat just för att kusterna känns så ursprungliga och därmed tilldragande, är de utsatta för ett starkt tryck från exploatering av olika slag, och inte bara från Sverige!

2 Bakgrunden och syftet med lagstiftningen enligt 4 kap miljöbalken

Kustområdena och skärgårdarna i Bohuslän.

Miljöbalkens "portalparagraf" – ett arv från naturresurslagen ...

Människan har både i sitt vardagsliv och på sin fritid ett behov av stimulans och kontemplation, aktivitet och vila för att må väl. Innehållet i 4 kap MB ger goda möjligheter att tillgodose detta.

Det geografiska område som behandlas är *Bohusläns skärgård med en kustremsa om ca tre kilometers bredd* - den kust som omfattas av bestämmelserna i 4 kap MB. Detta område ingår i en av de kuststräckor i Sverige där riksdagen har bestämt att mark och vatten endast får användas på ett sätt som *inte påtagligt skadar* de samlade natur- och kulturvärdena. Riksdagen och regeringen insåg redan på 1960-talet att den ekonomiska tillväxten hotade att radikalt förändra stora delar av Sveriges kuster, om den efterfrågan på mark som rådde då skulle tillgodoses fullt ut. Främst gällde det vid detta tillfälle tung industri samt fritidsbebyggelse.

På så sätt tillkom *riktlinjer för hushållning med mark och vatten*, som lagfästes 1987 genom beslutet om att införa naturresurslagen. Som bekant har naturresurslagen i sin tur 1999 uppgått i miljöbalken.

I miljöbalkens 1 kap 1 § står följande som ett arv från naturresurslagen:

... Miljöbalken skall tillämpas så, att mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas ..."

Bestämmelsen har tidigare nedvärderats för att den inte framstod som tillräckligt konkret, men är i själva verket nu en grund för synsättet i miljöbalken.

Det är genom hushållning som människan även i framtiden skall ha möjlighet att uppleva och kunna nyttja en miljö som hon uppfattar som ursprunglig, samtidigt som samhället kan utvecklas!

När naturresurslagen infördes fanns det inte någon avsikt att bestämmelserna för framtiden enbart skulle grunda sig på de förutsättningar som rådde på 1960-talet, utan bestämmelserna syftar i själva verket på generella exploateringssituationer i ett tidlöst perspektiv.¹

Inom ett riksintresse har i god samklang med miljövärdena inrymts både en genbank och en publik djurpark för utrotningshotade djur.

¹ Prop 1985/86:3 sid 92

De i miljöbalken upptagna geografiska områdena, de s.k. fjärde-kapitel-områdena, har på senare tid ibland blivit kallade för *nationallandskap*. Det är en trevligare benämning som syftar på att områdena är unika och värdefulla för *hela* Sverige!

Bohuslän norr om Lysekil är på grund av sina stora värden av stort intresse för turism och friluftsliv. Värdena som definieras i 4 kap 1 § MB får dock aldrig äventyras av dem som nyttjar eller besöker nationallandskapet. Bohuslän söder om Lysekil är av stort intresse för den alltmer ökande stadsbefolkningens rekreativebehov². Därför finns preciserade bestämmelser för hur just dessa delar av den svenska kusten skall hanteras (4 kap 2-4 §§ MB).

I nästa kapitel i denna framställning redovisas kännetecknen och värden i nationallandskapet. Det är viktigt att tänka på att det är *alla kännetecknen tillsammans* som gör kusten intressant utifrån synsättet i 4 kap MB. Här har vi alla ett ansvar för att *helheten och helhetskaraktären* inte går förlorad. Till stor del ges emellertid dessa värden även skydd genom annan lagstiftning, såsom exempelvis strandskyddet i sjunde kapitlet i miljöbalken eller fornlämnings-bestämmelserna i kulturminneslagen.

Om värdeobjekten är av riksintresse i sig själva – exempelvis ett område med en unik flora eller ett märkligt gravfält från forntiden – så gäller dessutom regler för hur dessa värden skall hanteras enligt 3 kap MB. Dessa regler enligt speciallagar och enligt 3 kap MB syftar alltså till hushållning och aktsamhet med speciella objekt inom kustområdet eller andra platser längre in i landet i motsats till 4 kap som ser till helheten.

Reglerna i 4 kap MB gör det möjligt att utveckla kusten i Bohuslän för framtiden både med hänsyn till speciella objekt och till de större karaktärsdragen i natur- och kulturlandskapet. Resultatet måste emellertid alltid bli att det ursprungliga landskapet och tidigare generationers kulturpåverkan i stor utsträckning skall lämnas kvar och synas. Särskilt skall sammanhängande partier av ursprunglig eller äldre karaktär bestå. Också natur- och kultursammanhang som inte omnämns i någon värdeförteckning bör i det sammanhanget beaktas vid bedömningar.

Att Bohuslän omfattas av både tredje och fjärde kapitlet i miljöbalken bör tolkas så att helheten ges särskild tyngd.

Bohuslän besöks varje år av många turister. Kulturarvet och naturupplevelser betyder mest.

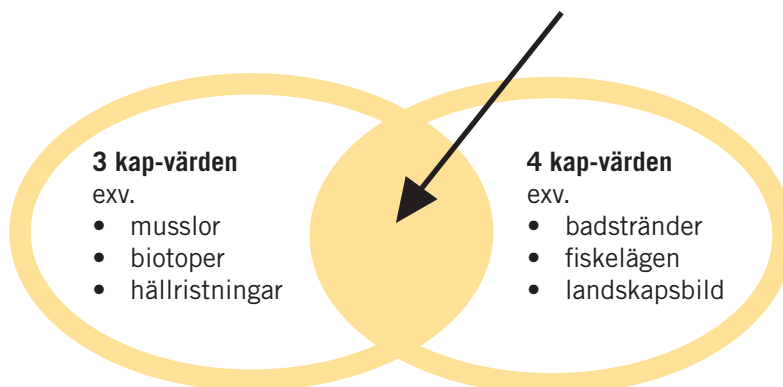
**Alla kännetecknen tillsammans bildar helhet!
Alla har ett ansvar ...**

... att värna helheten!

**3 kap MB handlar om speciella objekt
medan ...**

... 4 kap MB ser till helheten!

**Intressanta helheter skall ges tyngd vid
bedömningar. Värde för människan skall
beaktas!**

² Prop 1985/86:3 sid 63

3 Värden i nationallandskapet

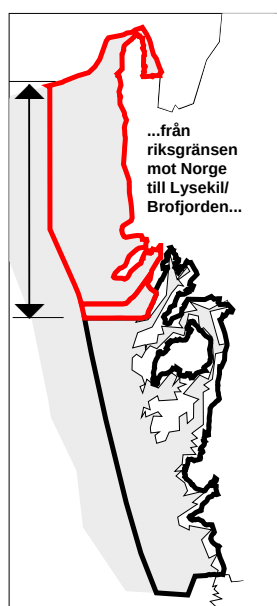
Kvaliteter – en sammanfattning

I riksplaneringen har vi värderat vårt lands naturtillgångar - våra naturresurser. Skärgården och kustområdena i Bohuslän har därvid värderats högt. Karaktären är vitt skiftande både i djupled och längdled. Djupet är flera mil, strandlängden mer än 150 mil. Man kan urskilja en enhetlig karaktär och samtidigt fascinerande lokala variationer av natur- och kulturlandskapet!

Så här sammanfattas värdena enligt 4 kap MB:

Då: värden inför "riksplaneringen",
Nu: värden enligt miljöbalken

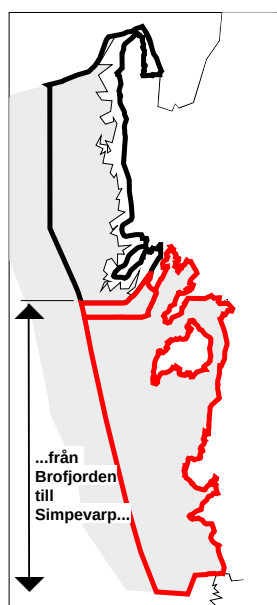
"Obrutna kusten"

Kusten från Lysekil och norrut – den "Obrutna kusten"³

1. Ursprunglighet inom hela området
2. Förutsättningar för rörligt friluftsliv: badplatser, fiskeplatser, möjligheter till båtsport
3. Förutsättningar för turism
4. Tillgång till serviceorter
5. Sammanhängande strand- och skärgårdsområden tillgängliga på allemansrättslig grund samt sammanhängande vackra och ursprungliga landskapspartier, utsiktspunkter
6. Högklassiga fornlämningsmiljöer
7. Talrika äldre bebyggelse- och verksamhetsmiljöer
8. Vetenskapliga natur- och kulturvärden
9. Lättillgängliga och synliga geologiska värden
10. Rikt sjöfågelliv och unika växtlokaler
11. Marina biologiska värden
12. En i sig värdefull kombination av högklassiga natur- och kulturvärden

"Högexploaterade kusten"

Kusten från Lysekil och söderut – den "Högexploaterade kusten"⁴

1. Ursprunglighet inom vissa delar av området
2. Närhet till områden med många människor
3. Förutsättningar för rörligt friluftsliv: badplatser, fiskeplatser, möjligheter till båtsport
4. Rekreativ miljö för ett stort antal människor
5. Tillgängliga och attraktiva bad-, strand- och skärgårdsområden i vissa delar
6. Högklassiga fornlämningsmiljöer
7. Talrika äldre bebyggelse- och verksamhetsmiljöer
8. Vetenskapliga natur- och kulturvärden
9. En i sig värdefull kombination av högklassiga natur- och kulturvärden

Det är särskilt kombinationen av de olika förutsättningarna som är värdefull.

³ SOU 1971:75 sid 344

⁴ SOU 1971:75 sid 352

Det handlar i korthet om att kustområdet har ett fåtal karaktärsdrag:

- en ursprunglig karaktär
- särskilda natur- och kulturvärden
- särskild attraktivitet för olika grupper av människor p g a de högklassiga, *samlade* värdena

En kuststräcka värderas högre om många olika av de beskrivna värdena förekommer samtidigt. ”Helheten är större än summan av delarna” inom områden enligt 4 kap MB!

På Obrutna kusten finns stora sammanhängande områden med natur- och kulturvärden.

På Högexploaterade kusten är det nära för många människor till attraktiva natur- och kulturmiljöer.

Vad är ”ursprunglighet” hos nationallandskapet?

Bohuslän har genomgått stora förändringar under årtusendena och så kommer det att fortsätta. Spår från de mest skilda epoker av mänsklig påverkan kan fortfarande utläsas i landskapet och sådana spår speglar långsiktiga förändringar.

Utmärkande är *skönheten* som uppstått, när ett vackert naturlandskap medvetet men hänsynsfullt påverkats av människors levnadsförhållanden. Förändringarna under vår tid är ganska begränsade, vilket ger oss möjlighet att få en glimt av äldre generationers kulturlandskap. Idag upplever vi detta som orört och ursprungligt, åtminstone sett i ett kort tidsperspektiv och betraktat på lite avstånd. Därför gäller för oss att slå vakt om känslan av knytning till ursprunget.

Mera konkret skall vi värna om att vi fortfarande skall kunna uppleva den kulturpräglade orördheten. Denna karaktär skall kunna förändras försiktigt och påverkas med vår tids tillskott, men fortfarande på så sätt att möjligheten att kunna uppleva den tidigare karaktären bibehålls. Strävanden av denna typ har fått en framträdande ställning i de inledande bestämmelserna i miljöbalken.

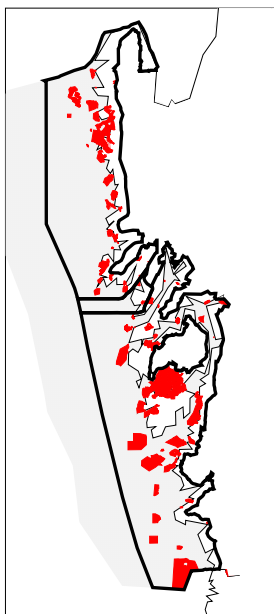
Ett tydligt krav ställs också på oss att bevara biotoper för djur och växter och på ett skonsamt sätt integrera dessa med både våra nuvarande kulturformer och äldre sådana.

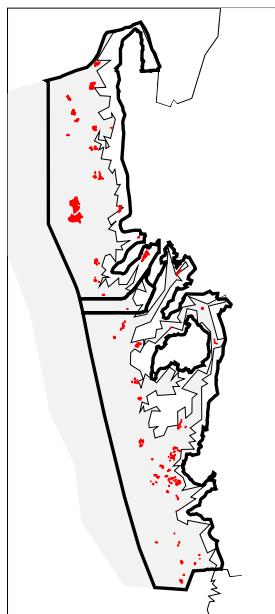
Inom stora delar av Bohuslän uppfattar vi miljön som tidlös. Skönhetsvärdena är uppenbara!

Nationallandskapets natur- och kulturvärden

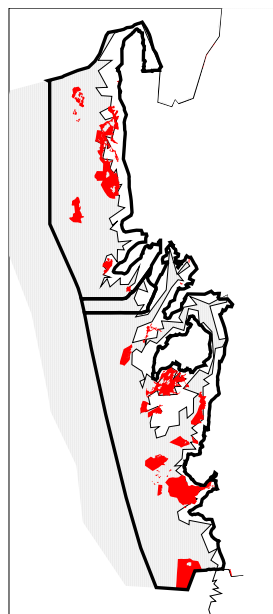
Naturvärdena i form av ett rikt växt- och djurliv och vacker landskapsbild beror till stor del av den stora skiftningen i naturgeografiska former, främst skapade av inlandsisens påverkan. Man märker tydligt de väl avgränsade, karga klipporna och de brukade åkrarna på leror. Nordsjöns saltare vatten i Bohusläns skärgård möter sött, från Östersjön inströmmande ytvatten. Dessa förutsättningar, det marina klimatet och förekomsten av skalgrus har tillsammans åstadkommit särskilt stor biologisk mångfald i hela Bohusläns kustområde.

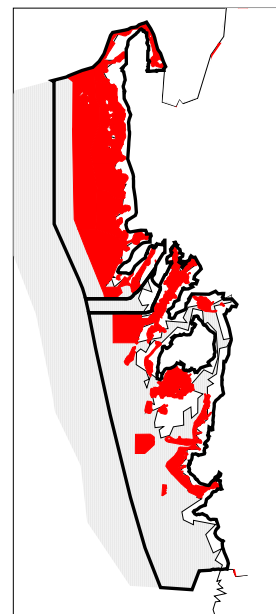
Naturreservat enl MB

Djurskyddsområden

Natura 2000-områden

Riksintresseområden för naturvård

Inlandets barrskogsregion når kusten i landskapets nordligaste del. Söder därom dominerar lövskogskaraktären i form av rester av det tidigare så omfattande centraleuropeiska lövskogsområdet. Atlantiska växtarter finns i ett kustnära stråk medan kontinentala arter dominerar längre in från kusten. De huvudsakliga landskapstyperna och tätorterna växlar nästan rytmiskt utmed kusten och representerar ett skönhets- och upplevelsevärde i sig. Kusten mellan Idefjorden och Lysekil är med några undantag av riksintresse för naturvård enligt 3 kap 6 § MB, vilket understryker rikedomerna av naturvärden.

Vidsträckta yttreskärgårdar ger ostörda naturupplevelser.

Exempel på vackra och karaktäristiska områdestyper är:

- Skärgårdar. Arkipelager såsom *utskärgårdarna* runt Koster, Väderöarna och Pater Noster är imponerande genom sin ödslighet, ytutbredning och mångfalden öar och skär. De är en viktig miljö för bl.a. sjöfågel och säl. Bebyggelse förekommer ytterst sparsamt. *Kustnära skärgårdar* finns främst i Strömstads, Tanums, Tjörns, Kungälv och Öckerö kommuner. Geologiska händelseförlopp kan tolkas i det huvudsakligen kala landskapet. Här finns ett mycket brett spektrum av marina biotoper.

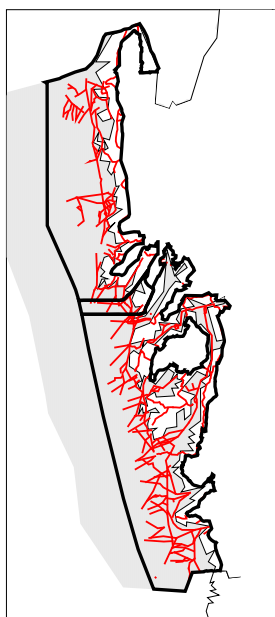
- Fjordar och vikar. *Djupa havsområden* som Idefjorden, Kosterfjorden, Gullmarsfjorden och Hakefjorden står i stark kontrast till *grunda havsområden* i skärgårdarnas inre delar, särskilt i Strömstads och Tanums kommuner. Både i djupa och grunda delar är bottenflora och bottenfauna artrik och intressant. I djupdelarna finns på flera platser hårda bottenar med bl.a. små korallrev - i de grunda delarna finns fiskens viktiga reproduktionsområden och barnkammare samt näringsplatser för vadare och sjöfågel. Landområdena innanför fjordarna är gammal havsbotten och präglas idag av jordbruk. Fjordsidorna är antingen kala eller skogsbevuxna och med rikt växt- och djurliv.-
- Fastlandskusten och de stora öarna. Här återfinns de flesta tätorterna i Bohuslän, såsom ett nästan organiskt inslag i naturlandskapet. Fjällbacka, Kungshamn och Rönnäng är bra exempel på sådana klart avgränsade tätorter. Någon gång möter jordbruksmark eller skog vid tätortsranden. Sammantaget är marken utanför tätorterna i huvudsak oexploaterad på det sätt som nyss nämnts om "ursprunglighet". Det mosaikartade, småskaliga odlingslandskapet i kustlandet uppvisar en mycket stor variation av biotoper vilket gynnar den biologiska mångfalden.

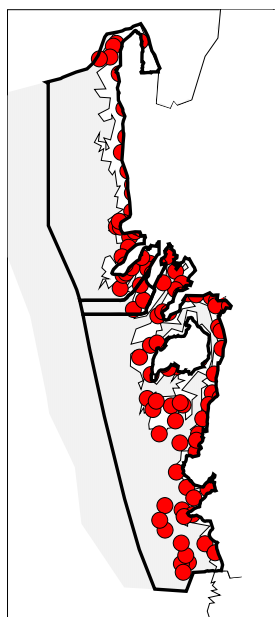
Skyddade lägen gynnar växt- och djurliv liksom tidigare bosättningar och näringar.

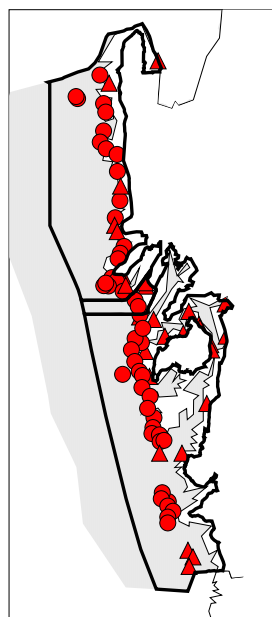
Landskapsbild och naturvärden i strandlinjen skall förenas med utveckling av en mänsklig livsmiljö.

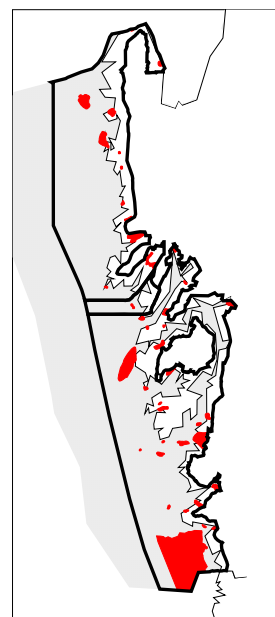
Äldre kommunikationsstråk

Fornlämningsmiljöer

Kulturoorter

Riksintresseområden för kulturmiljövård

Kulturvärdena är spridda inom hela kustområdet efter tydliga mönster som speglar människans boende och liv.

- Äldre samfärdselsstråk kan skönjas på många ställen. Både gamla farleder och gamla landsvägar berättar mycket om det Bohuslän vi fått att förvalta inför framtiden.
- Fyrplatser, köpmanshus, krogar och magasin är exempel på sjöfartsanknutna spår i skärgården. De utgör ofta viktiga landmärken och hållpunkter i nationallandskapet.

En fyrplats är en del av kustens helhetskaraktär.

I den täta, spännande fiskelägesmiljön kan man röra sig obehindrat och få starka syn-, lukt- och hörselintryck.

Spåren från stenhuggeriepokens vardag är än idag lätta att uppfatta i vissa små orter.

Hällristningar ger oss kommunikation med tidigare invånare i Bohuslän.

Med respekt för den traditionella bebyggelsens lokalisering och utformning kan man infoga nya hus i kulturmönstret.

- Fiskelägena är så som de ursprungligen byggdes omistliga inslag i kulturlandskapet. Kala, obebyggda berg och hållmarker runt om kontrasterar mot ljusa boningshus och röda sjöbodar. Karaktären av bebyggelsemönster, skala, form och färg är fortfarande till stora delar utomordentligt ursprunglig och typisk. Fiskestugor och vadbockar, äldre ankringsplatser och äldre farleder finns sparsamt i delen som vi längre fram kallar "Västerhavet" och inom "Den oexploaterade övärlden".
- Konservfabriker, varv och båtbyggerier har lämnat många spår efter sig, inte minst på Tjörn och Orust.
- Stenbrott förekommer utmed nästan hela kusten inom granitområdet och är tydliga spår efter äldre näringar. Koncentrationer av dem finns främst på Stångenäset och på Sotenäset. Dessutom måste man särskilt nämna stenhuggarsamhällen som Krokstrand, Rixö och Malmön. Stenhuggarnas levnadsvillkor kan fortfarande anas på flera sätt i dessa områden genom bebyggelse, arbets- och lastageplatser samt vägar.
- Fornlämningar. Deras viktiga roll i nationallandskapet blir tydlig först när man ser dem som del i ett mönster av landskapets förändring genom tiderna. Landhöjningen och bosättning är då de viktigaste delarna av denna förändring, men även uppodling har sin betydelse. Hållmarkerna inrymmer påtagligt många fornminnen ovanför bestämda nivåer över havsytan, vilket bidrar till att höja hållmarkernas värde i ett perspektiv av 4 kap MB.

Hela norra Bohuslän är av stor betydelse för kulturminnesvården. Här finns ett stort antal olika fornlämningstyper. Många av fornlämningarna är populära turistmål. Hundratals hållristningslokaler i kustnära miljö är av internationellt intresse. Sambandet med inlandets kulturlandskap med ännu tätare förekomster av fornlämningar och särskilt med t.ex. världsarvsområdet i Tanum är självklar.

- Stenåldersboplatser finner man invid äldre kustlinjer – 20 - 75 m över nuvarande havsnivå.
- Kuströsen från bronsåldern finns i sammanhängande miljöer, bl.a. öster om Hamburgsund och vid Bottnafjorden.
- Flera gravfält från järnåldern tillhör landets märkligaste. Blomsholm, Greby och Pilane är storslagna och karaktäristiska inslag i landskapet.

Dagens bebyggelsemönster och bebyggelseutveckling – även fritidsbebyggelsen – kommer i vissa delar att utgöra kulturhistoriska värden i framtiden!

Några bostadsområden på Klädesholmen i Tjörns kommun, Haselösund och Smögen i Sotenäs kommun samt flera områden med fritidshus hör till de tydligaste exemplen på nutida bebyggelseutveckling, som på sikt kan ingå naturligt i nationallandskapet.

Nationallandskapets värden för turism och friluftsliv

Bohusläns värden för turism och friluftsliv är kända sedan lång tid tillbaka och då främst i form av stimulerande natur- och kulturmiljöer, bl.a. med förutsättningar för hälsosamma, salta bad. I dag skapas dessutom nya värden genom att planlagda anläggningar för turism och friluftsliv har utvecklats.

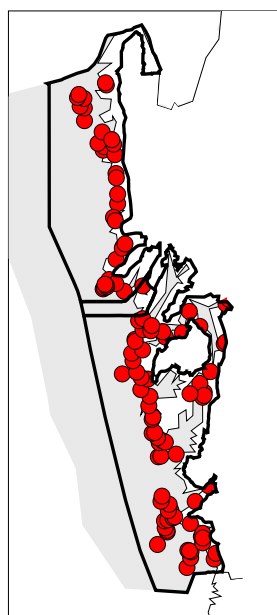
Naturtyperna i gränsen mellan hav och land är varierande och ibland unika. Tystnad är en viktig kvalitet. Scenerier och utblickar är storslagna. Tillgänglighet och närhet till fria stränder och fri natur är god. Farleder och naturhamnar är skyddade för det öppna havet. Tack vare strandskydd och allemansrätt kan man lätt finna stränder där ett bad i ostördhet och friskt, salt vatten kan bli en upplevelse! Listan på de värden som man individuellt kan uppleva kan göras lång. Människan har alltid dragits till den stimulerande miljön i Bohuslän och i den funnit goda förutsättningar för att bo och verka.

Fiskelägen med bibehållen ålderdomlig karaktär har stark dragningskraft på de allra flesta. Miljön är inte bara bebyggelsehistoriskt intressant – dess skönhetsvärden är också stora; form och färg varierar ganska lite men på ett mycket medvetet sätt! Man finner lätt lämningar av äldre tiders kustanknutna näringar och verksamheter, såsom odlingslandskap, varv och fabriker. Fornlämningar som dösar, hållristningar och gravfält visar områdets långvariga nyttjande och stora betydelse.

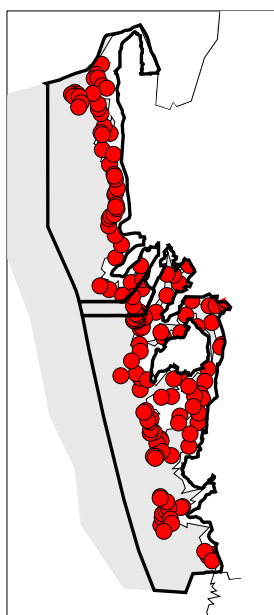
God tillgänglighet med olika slag av färdmedel är en viktig förutsättning för att kunna nyttja många av de turistiska värdena. Vägnetet spänner från europaväg till ett tätt och ursprungligt lokalvägnet. Järnväg tangerar området. Man kan lätt angöra viktiga knutpunkter utmed eller nära kusten. Vidare finns det förutsättningar för turistinriktad trafik längs kusten både med buss och båt. Farlederna nyttjas för en omfattande trafik med fritidsbåtar. Vandrings- och cykelleder gör det möjligt att njuta av intressant och storslagen natur, ibland också mycket fridfull.

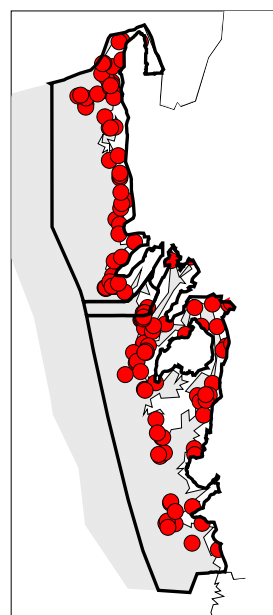
Med strandskydd som införts redan 1952 är Bohusläns stränder till stor del tillgängliga för allmänheten.

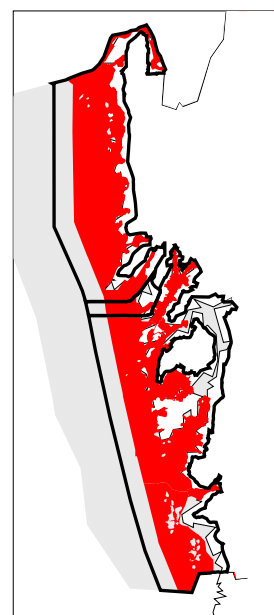
Gästhamnar

Badplatser

Olika logiformer för friluftslivet

Riksintresseområden för friluftsliv

Allemansrätten möjliggör vildmarksliv i skärgårdens skyddade naturhamnar.

Gästhamn och skärgårdshotell kan komplettera varandra och ger servicemässiga fördelar.

Vackert belägna badplatser är en av kustens viktigaste tillgångar för turister.

Olika övernattningsmöjligheter är nödvändiga för att områdena skall kunna nyttjas. Särskilt campingplatserna bygger idag på värden i det närbelägna natur- och kulturlandskapet samt på värden i samhällena. Båtturism och boendet i fritidsbåtar ökar, även över nationsgränserna, eftersom kustens värden allt mer har uppmärksammats. Ett stort antal gästhamnar och naturhamnar är en betydelsefull tillgång i detta sammanhang. Möjligheter till fritidsboende i nya former kan tillföra värden.

Den omfattande servicen i orter och städer utmed kusten är av största betydelse för turismen och friluftslivet. Det är också där som anläggningar för friluftslivets och turismens servicebehov har utvecklats mest. En god service och många turister är i många fall en förutsättning för de helårsboende människornas möjligheter att fortsätta att bo och verka i kustområdet och därmed bevara värdena. En ökande gränshandel marknadsförs som en ny tillgång och kan måhända på sitt sätt också ge sitt bidrag.

Inom kustområdena har olika värden för friluftsliv tillskapats och utvecklats. Badplatser har anordnats, inte minst i och vid samhällen och städer. Småbåtshamnar har anlagts, oftast invid fritidsbebyggelseområden och i kustsamhällena. Gästhamnar finns vid populära turistmål som kända fiskelägen. Rastplatser av olika slag har anlagts. Förbättrad framkomlighet till lands och sjöss har gett möjligheter att nå och uppleva kustens värden. Naturreservat har bildats för att garantera att viktiga resurser för friluftsliv säkrats för allmänheten.

Alla dessa skapade tillgångar och möjligheten att nyttja dem är beroende av de "ursprungliga" natur- och kulturtillgångarna. De skapade tillgångarna medverkar samtidigt till betydande värden för turism och friluftsliv, särskilt om det nya placeras och utformas med eftertanke och kunskap. Detta i sin tur ökar kustens helhetsvärde.

Det är för framtiden angeläget att peka ut och reservera nya markområden där olika anläggningar för friluftsliv och turism kan utvecklas. Dessa kan vara hotell, campingplatser, stugbyar, vandrarhem, gästhamnar och servicepunkter. Platser där flera av ovanstående anläggningsformer kan kombineras är särskilt intressanta när värden enligt 4 kap MB skall identifieras.

Det här är Bohusläns kust och skärgård!

Låt oss se Bohuslän på ett annat sätt! Hur ser detta nationallandskap ut och vad är det för värden som vi alla uppskattar?

Betecknande för kustlandskapet i stort är att det i allmänhet går att överblicka eller åtminstone att få utblickar över det. Det ser förhållandevis "ursprungligt" ut. Riktigt storskaliga ingrepp i landskapet finns det bara ett fåtal, vilka godtogs av riksdagen och regeringen under 1960-talet. Exploateringen under de efterföljande decennierna har inneburit till storleken mindre ingrepp i kustlandskapet än tidigare – men ganska många. Exploateringen har dock i allmänhet gjorts i väl avvägda former i anslutning till redan gjorda ingrepp.

Här ger vi några karaktärsbilder från bohuskusten.

Västerhavet

Längst i väster möter västerhavet, oändligt och salt. Det är ständigt i rörelse, hotfullt men samtidigt lockande. Det är både förbindelselänk och barriär mellan kulturer. Fiske och sjöfart har alltid nyttjat havet men inte lämnat för ögat synliga spår. Däremot finns tydliga spår på havsbotten i form av skeppsvrak, trålspar m.m. Naturen dominerar helt och hållet.

Utblick över västerhavet ger en känsla av oändlighet.

Havet - havsbottnarna

Till kustens stora värden hör tillgångarna i havet: ett oftast klart havsvatten, ett rikt och betydelsefullt djurliv samt en mångfald värdefulla bottenar. Skärgårdshavets tångskogar och ålgräsängar utgör ett utmärkt skydd för många små organismer. Stora delar av den inre skärgården omfattar lerbottenar i grunda havsvikar som är viktiga lek- och uppväxtområden för fisk. De grunda havsvikarna producerar betydligt mer biologisk massa än motsvarande areal på land. De är också väsentliga matförråd för många fågelarter. Kustfisket och odlingen av blåmusslor utgör viktiga näringar för en mångsysslande skärgårdsbefolkning.

En grund havsvik kan producera tio gånger så mycket biomassa per hektar som god åkerjord.

Genom en ökad belastning av näringsämnen i de grunda havsvikarna utvecklas en massförekomst av fintrådiga grönalger som täcker stora delar av vikarnas yta till nackdel för biologisk mångfald, fiskenäring och turism. Det ekologiska systemet i fjordar och vikar är förutom näringsämnen också känsligt för exploatering med t.ex. småbåtshamnar, vägbankar och pirar och för olika skadliga utsläpp. Utsläpp av olja och alltför intensivt friluftsliv utgör ett hot mot den biologiska mångfalden.

Havet innehåller stora naturvärden som vi sällan får uppleva.

Hårdbottenar i djupt vatten finns i Kosterfjorden med ett delvis unikt marint växt- och djurliv i form av koraller, svampdjurssamhällen och kräftdjur. Havsbottenen rymmer också viktig historisk kunskap i lämningar efter förlistade båtar. Denna kunskap har hittills i liten utsträckning lyfts upp ur djupet.

Den oexploaterade övärlden

Bohusläns västligaste utposter utgörs av *utskärgårdar* med små öar och skär. Den orörda naturen utgör en speciell form av vildmark. Det är lättast att urskilja en sådan arkipelag runt Kosteröarna samt vid Väderöarna och Pater Noster. Öarnas små mått, de slipade klipphälarna, frånvaron av jordtäckning och därmed den sparsmakade floran och faunan, klimatets tydliga och dagliga påverkan är några karaktärsdrag. Här har fiskare och sjöfarande kunnat söka skydd i äldre tider. Lämningar finns från sjöfart och farledsutbyggnad. Skyddade lägen i form av naturhamnar uppskattas av det båtburna friluftslivet. Havets brus och fågelläten är de få ljud som hörs, vid lugnare väder också båtmotorljud.

En extremt utsatt arkipelag ger oavsett väder upplevelser utöver det vanliga.

Många av de vackra öarna i kustskärgårdarna gömmer kulturminnen från tidigare sekler.

Öbarriärer utanför grund fastlandskust har varit mindre attraktiv för friluftsliv och har därför behållit sin "ursprunglighet".

De obebyggda kustskärgårdarna ligger som skyddande barriärer utanför fastlandet. Naturvärdena är stora.

Mellan Grebbestad och Fjällbacka är öarna stora och flacka. Runt Fjällbacka tornar de många öarna upp sig i rundkulliga, kala rödaktiga och grå former. Fasta landförbindelser saknas. Bostadshus förekommer ytterst sparsamt men då i skyddade lägen. Tack vare alla farleder har dock många marint anknutna kulturvärden skapats här i äldre tider. Öarna är numera nästan helt avfolkade och bara få fritidsboende finns. Idag är den djupa, skyddade övärlden av stort intresse för friluftslivet.

Mellan Hamburgsund och Bottnafjorden är övärlden mindre omfattande. De småskaliga, i söder gulnande och geologiskt intressanta öarna skyddar knappt mot storm. Passagen på havet är fruktad.

Längre söderut finns endast få ögrupper av detta slag. De som finns ligger i Malmö fjords och Gullmars yttre delar samt mellan Mollösund och Bleket. I skärgården norr om Göteborg mellan Marstrand och Nordre Älv utgör den låga, grå och kala övärlden återigen en viss barriär mot havet. Fasta landförbindelser saknas i dessa skärgårdsområden. Huvudsakligen förekommer endast enstaka byggnader i landskapet men på några öar är bebyggelsen något mer omfattande med visst helårsboende. Spår av äldre småjordbruk och kustfiske förekommer sparsamt. På grund av skärgårdarnas ringa djup är farledsnätet här inte så välutvecklat. En stor del av denna skärgård är fredad och bara litet nyttjad, kanske för att vattnet runt öarna oftast är mycket grunt och botten mjuk och lerig. Men övärlden är trots detta värdefull för friluftslivet på grund av tystnaden, den förhållandevis opåverkade florin och faunan och frånvaron av mänsklig ingrepp.

De anläggningar som behövs för ett friluftsliv som inte skadar områdets kvaliteter – de finns redan i den oexploaterade övärlden!

Den exploaterade övärlden

De inre skärgårdsområdena är i varierande grad tydligare präglade av mänsklig verksamhet.

Öarnas bofasta befolkning livnär sig delvis på traditionella näringar såsom jordbruk och fiske i kombination, delvis på turism och arbete i närbelägna orter.

I norr växlar småskaligt jordbruk vid skyddade vatten med barrskog ända ner till stranden.

På Koster inramar mörka och branta bergspartier ett flackt och lumigt inland. Den kärva, omgivande arkipelagen utgör en stark kontrast till detta. Mellan Strömstad och Havstenssund är öarna stora. På de flackt kuperade öarna möter tallskogen havet. Höllar, blockstränder och sandstränder växlar med djupt inskurna vikar. De innanföriggande grunda havsområdena med mjuka lerbottnar – lerorna – ger ett rikt fisk- och fågelliv. Småjordbruk och mindre fiskelägen präglar kulturmönstret. Fasta landförbindelser har gjort öarna intressanta för nytt boende, särskilt fritidsboende. Närheten till det öppna havet lockar samtidigt. Småjordbruken hotar nu att växa igen, men en fortsatt drift av dessa näringar är en förutsättning för att natur- och kulturlandskapet skall kunna bibehålla sin karaktär. Är turism och fritidsboende enda alternativet för att hålla kulturlandskapet öppet?

Tack vare närheten till fastlandet har flera fiskelägen kunnat fortsätta att utvecklas på öar som t ex Hamburgö, Bohus-Malmön, Gullholmen, Karingön, Klädesholmen, Stora Dyrön och Åstol. Deras karaktär är i stora delar ursprunglig. Den täta, omsorgsfullt utformade och ljusmålade bebyggelsen är dessutom till stor del formad utifrån äldre sociala förhållanden i fiskelägena. Samhällena hukar ofta i lä av bergen och nyttjar terrängens möjligheter maximalt. Öarna är små och deras naturkvaliteter begränsade. Flera av orterna har alltmer kommit att bli fritidspräglade, men nya former av sysselsättning och pendling till fastlandet ger möjlighet till inflyttning liksom chans för äldre orsbor att bo kvar. Samhällena har behållit sin karaktär just p g a de fritidsboendes omsorg om den säregna kulturmiljön. Marken mellan befintliga bebyggelsegrupper och ingrepp är ofta fortfarande oexploaterad, vilket är av stort värde i tätorterna både från kulturhistorisk synpunkt och med tanke på tillgängligheten för de boende och allmänheten. Insikten ökar nu om att orterna måste utvecklas med mycket stor hänsyn till kulturella och landskapliga värden.

Åstol, Dyrön, Kärrsön, Risön, Hättan, Älgön, Lövön och Brattön bildar tillsammans en storslagen och karakteristisk egen arkipelag med Marstrand och Tjuvkil som fond. Dessa öars kala utseende och ensamma belägenhet för tankarna till Grekland. Några av öarna har en omfattande och tät bebyggelse, andra har bara ett fåtal byggnader. Många är helårsbebodda. Ögruppen är en tillgång för seglare, botanister och konstnärer, förutom att den utgör ett storslaget inslag i landskapet.

Arkipelagen runt Göteborg intar en särställning. Karaktärsvärdena som ursprungligen färgades av fiske- och sjöfartsnäringarna har till övervägande del blivit underordnade storstadsregionens bebyggelsestryck. De samlade natur- och kulturvärdena behåller dock sin attraktionskraft i den stadspräglade utvecklingen. Var och hur bör gränsen sättas för bebyggelsens tillväxt för att kustens kvarstående natur- och kulturvärden fortfarande skall kunna märkas? Kustens nyttjande är i hög grad en hushållningsfråga, sett både från ett regionalt och ett nationellt perspektiv.

Fastlandskusten

Innanför den inre öbarriären vidtar fastlandskusten (och de stora öarna med fastlandsförbindelse; Orust–Tjörn). Det är lätt att glömma att den också är en del av nationallandskapet!

Den genomgående landformen är sprickdalslandskapet. Långa delar av kusten är vild och *orörd*. Typexempel på detta är de storslagna mörka, branta och tätt skogbevuxna kusterna vid Idefjorden, delar av Gullmarsfjorden samt Hake- och Fräknefjordarna innanför Tjörn och Orust. Lika storslagna men kala är kuststräckorna i varma färgtoner utmed Tjurpannan, Valö huvud och Islandsberg. Med Orusts och Tjörns västra kuster övergår karaktären från lugnare, varmt färgade bergsformationer till ett gråare, vresigare och mer småkuperat bergslandskap. Ofta är emellertid även dessa kuster höga och branta. Kusten är utsatt för väder och vind. Bebyggelse alldeles vid stranden förekommer bara undantagsvis – men då oftast traditionellt och träffsäkert placerad. Förutom bostäder finns också stora och små båtvarv och andra traditionella kustnäringar. Vid fjordarna mellan Gerlesborg

Näringsfång och klimat har styrt bosättningen.

Stora ensamma öar med ganska många helårsboende bildar en unik arkipelag.

Även i den storstadspåverkade övärlden finns natur- och kulturmiljö att ta hänsyn till.

Långa kuststräckor har vildmarkskaraktär. Skogen når ofta ända ner till vattnet.

Innanför grunda havsvikar gör ofta fritids- och helårsboende anspråk på kulturlandskapet.

Kusten vid grunda havsvikar är inte så attraktiv för exploatering. Karaktären har förblivit "ursprunglig" vilket bidrar till kustens samlade värde.

Där väg möter vatten är det alltid attraktivt att bo. Bebyggelsen kan ofta kompletteras.

De små städerna har till stor del kunnat bibehålla sin charm.

och Lysekil finns insprängda partier av ljust, flackt jordbrukslandskap med yppig grönska. Dessa står i stark kontrast mot den kala huvudkaraktären eller mot mörka och skogbevuxna partier.

Andra delar av fastlandskusten är livfull och i huvudsak präglad av ett nyttjande. Där finns boende, jordbruk och verksamheter. Landskapet är öppet och gästvänligt och tilltalande för friluftsliv och turism. Den omfattande kuststräckan söder om Bottnafjorden ända ner till Göteborg präglas särskilt tydligt av fiskelägen och olika verksamheter. Fritidsbebyggelseområden finns inklädd i genuin sprickdalspräglad natur, såsom på sträckorna Strömstad - Seläter, Raftö - Grebbestad - Tanumstrand, på Sotenäset, Rixö - Norra Grundsund, Fiskebäckskil - Grundsund samt runt Stigfjorden mellan Orust och Tjörn. Stigfjorden är med sina grunda vatten av stort värde för naturvården och känslig för påverkan.

Nya fristående exploateringsprojekt riskerar att förändra helhetskaraktären och störa dagens balans mellan orört landskap och exploatering sett mot intentionerna i 4 kap miljöbalken.

Mellan Marstrand och Göteborg är kusten återigen i huvudsak flack. Naturvärden manifesterade i ett antal naturreservat och ett kulturpräglat landskap är av värde även för friluftslivet. Nära kusten finns en omfattande fritidsbebyggelse, särskilt i de norra delarna. På andra sträckor är det låglänta, brukade kulturlandskapet karaktäristiskt, främst i de större fjordarnas inre delar, på södra Orust och vid Hakefjorden söder om Stenungsund.

På några ställen längs kusten, särskilt i anslutning till de största tätorterna, har fritidsbebyggelse i mer eller mindre planlagd form byggts ut redan under 1950- och 1960- talen. Denna begränsar framkomligheten till stranden betydligt och reducerar "ursprungligheten". Numera är större delen av denna bebyggelse dessutom omvandlad till helårsbebyggelse, vilket ytterligare understryker karaktärsändringen från "ursprunglighet" till ianspråktagen del av landskapet. Utformningen av den nya bebyggelsen samverkar sällan med Bohusläns karaktärs-egenskaper. I detta avseende finns alltså inte så stora värden att ta vara på sett i ett helhetsperspektiv. Det är ofta rimligt att bebyggelsen får kompletteras och omvandlas i södra delen av Bohuslän.

Städer och kustorter

Göteborg, Marstrand, Lysekil och Strömstad är platser med stark identitet, vilka är omistliga inslag i nationallandskapet. Utan dessa karaktärsskapande replipunkter skulle intrycket av kusten bli annorlunda. Orterna representerar var och en på sitt sätt en historia, vars avtryck är väsentliga att slå vakt om. Tillsammans bidrar de till att göra bilden av Bohuslän fullständig.

Marstrand, Lysekil och Strömstad har alla sin prägel från de svenska kurorternas storhetstid. Byggnader, verandor, parker, brunnar, badhus och ångbåtsbryggor från denna tid utgör sådant vilket förr som nu starkt bidrar till städernas karaktär och bör därför bevaras. I Strömstad och Lysekil finns rester från orternas storhetstid med fiskkonservindustri. Sådana inslag gör det lättare att förstå hur hela kusten fungerat

tidigare. Småskalighet, bilfrihet, små mått och naturmaterial ger också de gamla städerna ett stort värde idag.

Göteborg ligger inte i Bohuslän, men utgör ändå självklart en del av nationallandskapet. I inloppet till Göteborg är skärgården djup och ännu orörd sånär som på några lätt urskiljbara anläggningar från tidigare sekler. Exempel är Älvsborgs fästning, Vinga fyr och Käsö karantänsstation. Tätbebyggda öar inramar inloppet. Orter såsom Hönö - Öckerö och Styrso - Donsö rymmer trots att de förändrats kraftigt en hel del kulturvärden. Älvsborgsbron utgör en definitivt fond i öster. Inte heller denna del av nationallandskapet tål en alltför kraftig förvanskning, om dess samlade värden för natur- och kulturmiljön skall finnas kvar.

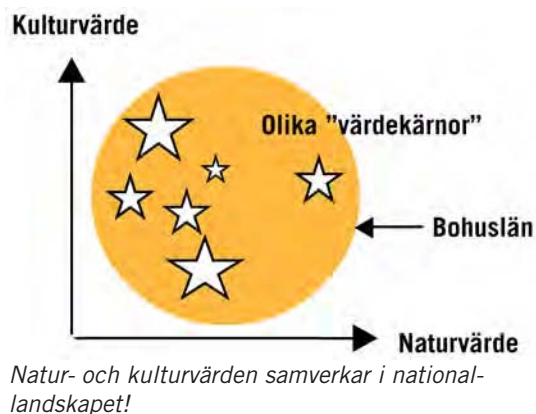
För fiskelägen som Grebbestad, Fjällbacka, Hamburgsund, Bovallstrand, Smögen och Kungshamn gäller det, på samma sätt som för fiskelägena på öarna, att lägga märke till den sociala situation som bidragit till bebyggelsens lokalisering och utformning. Exempelvis ligger det ett stort värde i att utblickar från bostaden ner mot sjöboden och bryggan är fria. Likaså är det angeläget att sjöbodarna och magasin förblir förråd utan privatiserade zoner runt om. Slutligen bidrar traditionella former, färger och material till att förstärka övriga kännetecken på bebyggelse och markbehandling.

Man når orörd skärgård direkt från storstaden - en hög boendekvalitet!

Fiskelägenas värden är tidstypiska men har fortfarande mycket att tillföra det kustanknutna samhällsbyggandet.

Att fördjupa värdebeskrivningarna för olika kustområden är en angelägen uppgift inom ramen för kommunernas arbete med sin översiktsplan.

De nu beskrivna karaktäristiska natur- och kulturformerna hos Bohusläns landskap – sedda i ett helhetsperspektiv – är just de värden som miljöbalkens fjärde kapitel slår vakt om! Dessa karaktärer får således inte hotas eller skadas, varken genom enstaka stora exploateringsföretag eller många små exploateringsföretag som tillsammans påverkar karaktären i riktning bort från det "ursprungliga".

Det gäller att ta vara på Bohusläns kustområdets samlade värden!

Hur skall vi nu rent praktiskt förvalta detta värdefulla område?

4 Att nyttja nationallandskapet och säkra värdena

**Kusten är värdefull ...
... därför är det viktigt att hushålla noga!**

Ett ansvarsfullt nyttjande av natur- och kulturvärden är knutet till ett långsiktigt synsätt för hela bohuskusten.

Översiktsplanen – ett strategiskt samförståndsdocument!

Människan har alltid sökt sig till stimulerande natur- och kulturmiljöer, både när det gäller bosättning och för avkoppling. Bohuskusten är attraktiv och populär just för att den är så värdefull – full av värden! Därför gäller det att hushålla noga med dess omistliga *samlade* värden!

Bedöm anspråkens påverkan på *hela* kusten i varje enskilt fall, även om det till synes bara berör en liten del! Bedöm samtidigt vad som händer om många ingrepp av samma sort tillåts längs kusten!

I översiktsplanerna gör kommunerna avvägningar mellan olika allmänna intressen. Att kommunfullmäktige beslutat anta översiktsplanen garanterar att det är kommunens egen och sammanvägda viljeinriktning som lagts fast. Det ligger en styrka i om kommunen och länsstyrelsen handlar i samförstånd. Länsstyrelsen skall i sitt granskningsyttrande tydligt redovisa om det i översiktsplanen finns innehåll som länsstyrelsen inte godtar med hänsyn till riksintressen.

Översiktsplanerna är vägledande men kan också vara starkt styrande när man skall bedöma om en exploatering kan tillåtas. Vilken betydelse översiktsplanen får är beroende av hur konkret och nyanserat den är utformad.⁵ I översiktsplanen kan tas in en argumentsamling och rekommendationer för en viss mark- eller vattenanvändning eller t.o.m. ett kommunalt beslut i vissa frågor. Ju tydligare en viss markfråga är avvägd mot andra allmänna intressen, desto större värde har översiktsplanen vid bedömningar enligt miljöbalken och andra lagar. Översiktsplaner är alltså i allmänhet olika mycket genomarbetade i sina olika delar och representerar därmed olika grad av detaljering och styrande verkan.

I vissa naturresursfrågor ger kommunala översiktsplaner inte tillräcklig ledning. Då kan länsstyrelsens och andra myndigheters samlade faktaunderlag ge upplysning om vilka behov som uttryckts av statliga organ och vilka krav på hänsyn till allmänna intressen som finns dokumenterade i det sammanhanget – underlagsmaterial för planering! I sådana fall bör ett planarbete innehålla en *analys* av underlaget samt redovisa en *diskussion* med berörda aktörer. Slutligen skall en tydlig planmässig prövning göras, så att allmänna intressen verkligen blir korrekt avvägda enligt reglerna i PBL och MB. Först därefter kan man avgöra om ett exploateringsföretag kan tillåtas.

Planering: att tänka efter – före!

Det är viktigt att komma ihåg att prövning av frågor om användningen av marken och vattnet alltid skall ske med frågan insatt i ett större sammanhang – ”på planmässiga grunder”.⁶

Avvägning till förmån för natur- och kulturintressena är redan gjord av riksdagen!

Riksdagen har beträffande nationallandskapen redan gjort en avvägning av olika allmänna intressen till förmån för natur- och kulturintressena när kommunen skall ta ställning till en fråga. Detta beslutades redan genom att naturresurslagen och miljöbalken antogs. Vad kom-

⁵ Prop 1985/86:3 sid 37

⁶ Prop 1985/86:3 sid 154

munen redovisar i sin översiktsplan inom de olika nationallandskapen får därför aldrig på ett påtagligt sätt skada natur- och kulturvärdena. Detta är en förutsättning som ofta glöms bort, men som borde färga ställningstaganden och beslut i större utsträckning. Bestämmelserna enligt 4 kap MB gäller således på detta sätt i kontrast till alla andra bestämmelser om allmänna intressen. Man finner sådana både i 3 kap MB och 2 kap PBL (plan- och bygglagen). Där är det kommunen som har uppgiften att göra den slutliga avvägningen. Staten kan dock lämna synpunkter på avvägningen. I fråga om riksintressen bör staten ha sista ordet ⁷, eftersom dessa är statliga anspråk.

Kustens karaktär skall behållas och dess värden skyddas.

Om flera allmänna intressen konkurrerar om marken eller vattnet på en plats, skall i första hand undersökas om inte båda intressena kan tillgodoses samtidigt.

Utgångspunkten vid en tänkt exploatering är därför att de värden som beskrivits i avsnittet om ”Kvaliteter – en sammanfattning” inte skall skadas genom kompromisser i förhållande till andra intressen. Värdena får inte skadas påtagligt. Med andra ord: ⁸

Utgångspunkter: Skada inte påtagligt!

- Inom Obrutna kusten skall nuvarande karaktär bevaras. ⁹
- Inom alla kustområdena skall större sammanhängande områden som är förhållandevis fria från bebyggelse eller andra ingrepp bevaras i detta skick. ¹⁰
- Bebyggelsens utformning och syfte har betydelse för om den kan tillåtas. ¹¹
- Strandzonen skall hållas fri och tillgänglig för allmänheten. ¹²

Ett *helhetsperspektiv*¹³ skall anläggas på vad som är en lämplig utveckling för *hela* bohuskusten, dvs. *hur hela kustens samlade natur- och kulturvärden påverkas* av den aktuella exploateringen, eller av många liknande exploateringar som kan förutses.

I 4 kap 1 §, 2 st MB finns undantag från reglerna i första stycket, nämligen att en normal utveckling av befintliga tätorter och lokalt näringsliv alltid kan äga rum trots bestämmelserna i 4 kap MB. Det ligger dock i sakens natur att man även vid utveckling av tätorter och näringsliv ändå måste ta vissa hänsyn till värdena i nationallandskapet, men reglerna omöjliggör i princip inte ett visst ingrepp i karaktären så länge det inte är förbjudet enligt 4 kap 3-4 § MB.

Hänsyn krävs även inom ”tätortsventilen”!

⁷ Prop 1985/86:3 sid 81

⁸ Länsstyrelsen, rapport 1995:23, J. Borglund: Kustens byggande – Landskapets identitet sid 78

⁹ Prop 1985/86:3 sid 83

¹⁰ Prop 1985/86:3 sid 173

¹¹ Prop 1985/86:3 sid 95, 173

¹² Prop 1985/86:3 sid 173

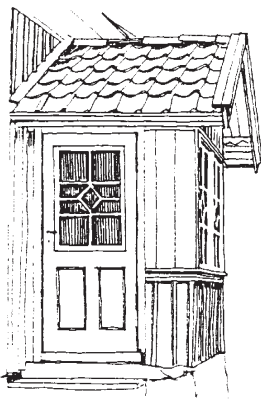
¹³ Prop 1985/86:3 sid 171

I nationallandskapet måste begränsade utbyggnadsresurser utnyttjas med omdöme i strategiska lägen.

I nationallandskapet finns ofta goda möjligheter att komplettera bebyggelsen om man respekterar den lokala miljöns kännetecken.

Även små detaljer har tillsammans stor betydelse för nationallandskapets samlade värden.

Vad tål landskapet av bebyggelse utan att värdena går förlorade?

Några hållpunkter inför en exploatering¹⁴

- Kustens karaktärsdrag kan klara av ny bebyggelse, förutsatt att kunskap och aktsamhet präglar planeringen och projekteringen!
- Exploatera i direkt anslutning till samhällen eller annan tätare befintlig bebyggelse! Placera enstaka hus i direkt anslutning till befintliga hus.
- Låt ny exploatering förstärka kustens viktiga karaktärsdrag såsom:
 - Bebyggelse i kanten av åkern – i brynet. Bevarad randvegetation och lummiga lövträd
 - Ljusa hus mot ödslig bergig bakgrund
 - Ordningsföljden båt, brygga, sjöbod, väg, bostadshus i strandlinjens täta bebyggelsegrupper
- Ny bebyggelse och nya anläggningar bör oftast vara lågmäld i sitt uttryck och underordna sig landskapet.
- Ny bebyggelse och nya anläggningar skall underordna sig eller samspela med övriga element som är viktiga i kustens karaktärsdrag.
- Det är viktigt att tillgänglighet och möjligheter till övernattnig i kustzonen får sådan omfattning att kustens värden består.
- Låt den nya bebyggelsens och de nya anläggningarnas placering i landskapet med sin skala och utformning ansluta till den lokala markanvändnings- och bebyggelsestraditionen.
 - Proportioner, fönster, takform, takmaterial, husgrund och färg är viktiga detaljer!
 - Med altaner och balkonger riskerar man att allvarligt skada den ursprungliga karaktären på traditionellt utformade äldre byggnader. Anordna i stället väl placerade uteplatser med stöd i terräng och vegetation!
- I städerna och kustorterna kan bebyggelse tillfogas i måttlig utsträckning inom nationallandskapet. De i övrigt ganska stränga reglerna i 4 kap 1 § MB hindrar inte detta. Med de stora kulturhistoriska, turistiska och traditionella värden som orterna representerar är det emellertid naturligt att en sådan utveckling måste ta hänsyn till nationallandskapets värden. Om områden skall tas i anspråk nära stranden, så bör utbyggnadens innehåll och utformning övervägas noga så att platsen samtidigt görs tillgänglig och tilltalande för turister och för allmänheten. Detta är särskilt viktigt om man gör avsteg från strandskyddsbestämmelserna.
- Bohusläns kuster är i allmänhet "ursprungliga" betraktade från havet, men viss fritidsbebyggelse finns innanför stranden och är till stor del dold av terrängen. Sådan fritidsbebyggelse kan kompletteras försiktigt i södra delen av bohuskusten. I norra delen kan något mer bebyggelse tillfogas, men markresurserna bör i

¹⁴ Prop 1985/86:3 samt Länsstyrelsens rapport 1995:23, J. Borglund: Kustens byggande – Landskapets identitet sid 78. Se även Fjällbacka under berg och NRL, Mari Waernberg examensarbete 1998:9, programmet för fysisk planering, Högskolan Karlskrona Ronneby.

första hand användas för andra fritidsboendeformer än traditionell, enskilt ägd fritidsbebyggelse.¹⁵ Den bör ligga på behörigt avstånd från stranden. Det räcker oftast inte att placera den utanför strandskyddsgränsen.

I översiktsplanerna bör kommunerna i stora drag ta ställning till hur mycket exploatering som värdena långsiktigt tål i olika delar av kommunen och vilken kvalitet i projektering och byggande som kommunen förväntar sig av exploatörer. Norra Bohusläns Kustutredning från år 1978 kan fortfarande vara en god grund för diskussioner och utveckling av översiktsplaner.

Frågan är nu, om det som sagts skulle innebära att all utveckling hänvisas till mindre attraktiva delar av nationallandskapet samtidigt som man konserverar de värdefulla delarna för framtiden precis som de är. Det gäller i tveksamma fall att återgå till miljöbalkens grundläggande hushållningsregler. Några erfarenheter:

- Utvidga gärna redan gjorda intrång i värdena men med måtta: Fullfölj och miljöanpassa i första hand redan gjorda ingrepp.
- Undvik att hänvisa till lägen som är direkt ointressanta för exploatören!
- Även värdekärnorna kan i undantagsfall tåla viss exploatering om det görs på ett skonsamt och lämpligt sätt.

Ta ställning i översiktsplanen till vad landskapet tål...

... och kräv kvalitet!

¹⁵ Prop 1985/86:3 sid 178

5 En vision av nationallandskapet i framtiden

En del av nationallandskapet i slutet av 1900-talet.

Bohuslän 2028 – en bakgrund

I nationallandskapet utvecklas mångfaceterade näringar, de flesta i nära anslutning till de mindre tätorterna inom kommunerna. Några av dessa tätorter, vars kulturhistoriska värden värnats särskilt noga har blivit stabila replipunkter för den nya sorts turism som utvecklats i Bohuslän på senare år. Konstgjorda turistattraktioner uppskattas inte längre. Det rörliga friluftslivet har fått en renässans och samsas med turismen.

De centrala delarna av Europas kontinent har nu fyllts med bebyggelse och anläggningar i en sådan utsträckning att varje naturupplevelse för dem som bor där blir en högtidsstund. Samma gäller deras upplevelse av äldre jordbruks- och fiskekultur. Därigenom har EU:s perifera delar blivit alltmer intressanta för turism. De traditionella turistorterna på kontinenten har även de blivit alltför exploaterade för att den ursprungliga karaktären hos dessa orter skall gå att känna igen. Intresset har därför allt mera vänts mot Skandinavien som kan erbjuda stora sammanhängande områden med orörd natur samt äldre jordbruks- och fiskebebyggelse.

Områden har kunnat sparas med hjälp av generella hänsyns- och hushållningsregler samt lokalt medinflytande. Sverige insåg tidigt att olika sorters exploateringstryck måste mötas med en välgrundad diskussion om hur gemensamma naturresurser av alla slag skulle hanteras. Framför allt har ny bebyggelse och nya anläggningar placerats i mycket nära anslutning till redan befintlig be-

byggelse och anläggningar, så att de mellanliggande områdena behållit sin attraktion för olika sorters friluftsliv. Husen har byggts till och man har tagit hänsyn till deras ursprungliga karaktär. Emellertid insåg man tidigt att också turistanläggningar kunde skada kustens karaktär, så som skett på andra håll i EU. Därför har kommunerna nu i sina översiktsplaner begränsat turistanläggningarnas storlek och låtit nya former utvecklas.

Tystnad har blivit en bristvara på kontinenten. Nu betalar turister stora pengar för att uppleva en garanterat tyst miljö. Samtidigt kan de ta del av sådana natur- och kulturvärden som många boende på kontinenten inte visste fanns. Att solbada blev redan tidigt på det nya millenniet så uppenbart olämpligt att de flesta har upphört med detta. I stället uppskattar turisterna mycket att cykla och vandra längs stränderna och svalkar ibland av sig i det rena havet med ett uppfriskande bad. Vid exkursioner erbjuds turisterna från kontinenten även att få uppleva den världsberömda miljön i havet. Den marinbiologiska forskningsstationen ställer mini-u-båtar till förfogande. Till de stora värdena hör slutligen Bohusläns unika trähusbebyggelse i de många livaktiga fiskelägena.

Befolkningen vid Bohusläns kuster lever under goda och stabila ekonomiska omständigheter, mycket tack vare alla småföretag som kunnat etableras som underentreprenörer till företagare från kontinenten. Dessa besöker Bohuslän som turister, men många stannar också kvar under stora delar av året och styr sin verksamhet därifrån.

Åter till det nygamla Bohuslän

Du kommer tillbaka till bohuskusten efter att ha jobbat fjärran i "Gemenskapen" i många år!

Redan på transportterminalen möter Du informationskampanjen: "Bohuslän - allsidigt, långsiktigt hållbart och i utveckling"! Ja, Bohuslän lär ju numera vara ett av de ledande landskapen här uppe...

Du lämnar staden bakom Dej. Stadens inslag av grönt är påfallande, tydligen både till nöje och nytta! Du lägger märke till spännande och allsidiga boendemiljöer. Du lämnar snart det stora interregionala transportstråket bakom Dej – sådana tillåts inte längre inkräkta på kustområdena. Det är lätt att nå Ditt resmål. Kollektivtrafiken går tätt och smidigt på skonsamt förbättrade lokalvägar.

Du upplever fortfarande samma landskapskaraktär; dom storslagna, obrutna grå bergsryggarna kantade av frodig ädellövskog som kontrasterar mot åker- och ängsmark. Så typiskt Bohuslän! Du anar ett större hänsynstagande till det fantastiska landskapet. Folk måste ha förstått hur viktigt det är att hushålla även med *landskapets skönhet*! Javisst, det är ju just det som man talar om ute i Europa.

Du upptäcker nya storskaliga inslag – men dom är inte många! Vindkraftsanläggningarna ligger antingen respektfullt lokaliserade i anslutning till orterna eller tillbakadragna i väl samlade stora grupper. Det dominerande intrycket av kusten är fortfarande *ursprunglighet*!

Du märker hur väl ny bebyggelse på landsbygden anpassats till den gamla. Respekt för tradition och landskap har lett till diskreta men harmoniska och smakfulla lösningar. Det småskaliga jordbrukslandskapet är fortfarande brukat, alla jordbruksrationaliseringar till trots... Här har uppenbarligen gjorts nya tidsenliga satsningar i gränssnittet mellan de folkliga kraven på öppet landskap, lokal produktion

av livsmedel, energiproduktion, restprodukthantering i symbios med närbelägna orter och städer, samt turism och service...

Mängden förbudsskyltar har inte ökat i kustbandet men däremot pedagogiska informationsskyltar – folk har alltså insett natur- och kulturmiljöns värden!!!

Du närmar Dej kusten. Folk vandrar längs stranden. Du ser inga nya stora anläggningar för fritidsboende. Många äldre anläggningar har förändrat karaktär och övergått till kretsloppsanpassade helårsområden. Nya och i alla avseenden resurssnåla former för fritidsboende har uppstått i äldre fritidsbebyggelseområden. Du anar ett ökat ansvar för den lokala miljön. Friluftsliv och turism har ändrat inriktning - nu mer på landskapets, ortens och de boendes villkor - och befolkningen ställer verkligen krav!

I kustsamhället känner Du igen Dej – de urgamla bebyggelsekärnorna har åter fyllts av liv. Många har flyttat tillbaka till de kulturhistoriskt och socialt stimulerande miljöerna. De kompenserar gott och väl lokalsamhällets fysiska begränsningar och informationssamhällets anonymitet. Nya verksamheter har tillkommit utmed kusten och smugits in i orterna. Du anar även här ett försiktigt nyttjande av kustens och havets resurser – på havets och kustens villkor!

Du inser att nyttjandet av mark och vatten är väl genomtänkt. "Så fick då äntligen kommunernas översiktliga planering genomslag" tänker Du; "det har ju alltid varit viktigt att hushålla med våra naturresurser i ordnade former!"

Du skådar österut från den rofyllda arkipelagen mot fastlandet. Du nickar bekräftande: Det storslagna landskapet är i allt väsentligt bibehållet! Dess karaktär är orörd! För framtiden!

Samma del en bit in på 2000-talet. Ser Du stor skillnad? Är platsens värden kvar?

*Nationallandskapet kan tåla en om-
dömesgill utbyggnad
av bebyggelse, vind-
kraft, verksamheter
och hamnar utan att
nationallandskapets
värden minskar.*

Bilaga

Bakgrund

Lagregler och begrepp i anslutning till 4 kap miljöbalken (MB)

Riksdagen och regeringen beslutade 1972 om riktlinjer för den fysiska riksplaneringen. Dessa riktlinjer tillämpades allmänt mellan 1972 och 1987 vid olika slags fysisk planering.

Under 1980-talet ansåg många att begreppet *riktlinjer för den fysiska riksplaneringen* hade en alltför svag status. Detta kan ses i förhållande till den tyngd riktlinjerna faktiskt hade och det betydande arbete som utförts inom ramen för den fysiska riksplaneringen, bl.a. en stor mängd inventeringar. Riktlinjerna lagfästes därför genom beslut av riksdagen i "Lag (1987:12) om hushållning med naturresurser m m" – i dagligt tal kallad naturresurslagen och förkortat NRL. Härigenom fastlades

- att vissa i lagen angivna större, geografiskt avgränsade områden direkt utgjorde *riksintresse* genom riksdagens beslut – 3 kap NRL och
- att vissa värden och begränsade områden av intresse för olika sektorer särskilt skulle beaktas vid planering. Några av dessa värden och begränsade områden kunde förklaras som *riksintresse*. Ett för varje sektor utsett statligt verk beslutade om detta - riksintressen enligt 2 kap NRL. Övriga värden och platser av intresse för olika sektorer som också omfattas av andra kapitlet är inte av riksintresse, men skall ändå behandlas på visst sätt enligt reglerna.

Den 1 januari 1999 samlades ett antal lagar i miljöbalken (MB), däribland NRL. 2 kap NRL blev 3 kap MB och 3 kap NRL blev 4 kap MB. I allt väsentligt är dock NRL:s innebörd oförändrad – "Vad som anges i propositionen till den lagen, prop 1985/86:3, gäller alltså" ¹⁶. Förarbetena i NRL ingår således också som förarbeten till MB.

De begränsade områdena enligt 3 kap MB innehåller alltså både riksintressen och vissa andra, lokala eller regionala allmänna intressen. Riksintressen skall i konkurrenssituationer avvägas mot varandra på det sätt som står i lagtexten (3 kap 1 § och 3 kap 10 § MB), innan en ny markanvändning beslutas. Riksintressen skall

alltid skyddas mot påtaglig skada. Likaså skall övriga, i tredje kapitlet nämnda allmänna intressen avvägas mot varandra sinsemellan och så långt möjligt skyddas. Bestämmelserna är avsedda att främja väl genomtänkta avvägningar ¹⁷.

När det gäller 4 kap MB – dvs de värden som behandlas i denna rapport – så är en avvägning i förhållande till alla de olika riksintressena i 3 kap MB redan gjord av riksdagen till förmån för de samlade natur- och kulturvärden som finns i områdena ¹⁸! Dessa, större, geografiskt avgränsade områden utgör därmed alltid riksintressen.

Alltså: Inom de geografiska områdena – nationallandskapet - skall **inledningsvis** göras en *bedömning* enligt 4 kap 1 och 2-7 §§ MB. Ett projekt får bl.a. aldrig åstadkomma påtaglig skada på kustens helhetsvärden eller strida mot kompletteringsbestämmelserna som följer (2-7 §§). **Därnäst** görs bedömningen om projektet följer 3 kap MB. **Sist** görs bedömningar enligt annan lagstiftning, såsom exv. 9 kap miljöbalken eller 2 kap. plan- och bygglagen. Eftersom även plan- och bygglagen innehåller regler för allmänna intressen kallas dessa bedömningar ofta för avvägningar, men då gäller för avvägningen de regler som anges där. Om ett projekt bedömts vara förenligt med alla de olika sorters allmänna intressen som nu nämnts, görs slutligen ytterligare en bedömning – en skälig avvägning – mellan de allmänna intressena och de enskilda intressen som berörs.

Bestämmelserna i 3 och 4 kap MB rör *allmänna intressen* och tillämpas därför endast av myndigheter i samband med att ärenden enligt miljöbalken och vissa andra lagar avgörs.

¹⁶ Prop 1997/98:45 del 2, sid. 29, 35

¹⁷ Prop 1997/98:45 del 2, sid. 28

¹⁸ Prop 1997/98:45 del 2, sid. 36

Lagtext med kommentarer

1 kap. Miljöbalkens mål och tillämpningsområde

1 § ... Miljöbalken skall tillämpas så att ...

4. mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas ...

Detta är del av en s.k. portalparagraf som utan att ha en självständig betydelse anger en av flera inriktningar av hur miljöbalken skall tolkas.

Miljöbalkens tredje och fjärde kapitel skall användas av en myndighet när myndigheten prövar

- plan- och byggfrågor
- vissa naturvårdsfrågor
- frågor om miljöfarlig verksamhet
- vatten-, jordbruks- och täktfrågor

Dessutom använder myndigheten samma regler när myndigheten tillämpar vissa andra lagar.

Tredje och fjärde kapitlet skall också användas när man gör miljökonsekvensbeskrivningar.

2 § Bestämmelserna i 3 och 4 kap. skall tillämpas endast vid prövning av frågor enligt 7 kap., tillståndsprövning av sådan verksamhet som är tillståndspliktig enligt 9, 11 och 12 kap. och vid regeringens tillåtighetsprövning enligt 17 kap. samt enligt vad som är föreskrivet i luftfartslagen (1957:297), lagen (1966:314) om kontinentalsockeln, väglagen (1971:948), lagen (1978:160) om vissa rörledningar, lagen (1983:293) om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän farled och allmän hamn, lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter, plan- och bygglagen (1987:10), minerallagen (1991:45), lagen (1992:1140) om Sveriges ekonomiska zon, lagen (1995:1649) om byggande av järnväg och ellagen (1997:857).

Andra paragrafen redogör också för vilka lagar som kräver tillämpning av MB innan ärenden enligt dessa lagar avgörs. I var och en av de nu nämnda lagarna finns ett utrymme där det stadgas att MB skall tillämpas ”enligt vad som är föreskrivet” i dessa lagar.

2 kap. Allmänna hänsynsregler mm

Lokaliseringsregeln i 4 § andra stycket ger anvisningar utöver 1, 3 och 4 kap MB om hur man väljer plats för verksamheter och åtgärder som i övrigt är tillåtna. Ändamålet skall uppnås med minsta möjliga intrång och olägenheter.

4 § För verksamheter och åtgärder som tar i anspråk mark- eller vattenområden annat än helt tillfälligt skall en sådan plats väljas som är lämplig med hänsyn till 1 kap. 1 §, 3 kap. och 4 kap.

För all verksamhet och alla åtgärder skall en sådan plats väljas att ändamålet kan uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön.

3 kap. Grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden

Hänsynsreglerna i 3 kap 2-9 §§, första styckena, skyddar de allmänna intressena mot vissa skadliga ingrepp så långt det är möjligt. Det innebär att det tänkta förslaget kan behöva jämkas, bära ökade kostnader genom alternativa åtgärder eller att särskilda åtgärder genomförs med hänsyn till de allmänna intressena i området.

Stoppreglerna i 3 kap 5-9 §§, andra styckena samt 4 kap 1 § 1st anger att riksintressen skall skyddas mot skadliga åtgärder. Det tänkta förslaget får bara genomföras, om det är möjligt att anpassa förslaget så att det inte blir *påtaglig skada* på något riksintresse.

Avvägningsreglerna i 3 kap 1 § sista meningen, resp. 10 § ger stöd för prioritering mellan konkurrerande intressen respektive mellan konkurrerande allmänna intressen i övrigt.

4 kap. Särskilda hushållningsbestämmelser för vissa områden i landet

Fjärde kapitlet i miljöbalken innehåller en första paragraf med den grundläggande regeln för när exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön över huvud taget får komma till stånd. Den gäller inom hela kustområdet.

1 § De områden som anges i 2—7 §§ är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse. Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd i dessa områden endast om det inte möter något hinder enligt 2—7 §§ och om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden. Bestämmelserna i första stycket och 2—6 §§ utgör inte hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet eller för utförandet av anläggningar som behövs för totalförsvaret. Om det finns särskilda skäl utgör bestämmelserna inte heller hinder för anläggningar för utvinning av sådana fyndigheter av ämnen eller material som avses i 3 kap. 7 § andra stycket.

Den därefter följande lagtexten i 2-4 §§ utgör speciella *kompletteringsbestämmelser* till 1 §. De avser turism och friluftsliv (2 §), förbud för miljöstörande industri i norra Bohuslän (3 §) samt fritidsbebyggelse och miljöstörande industri i södra Bohuslän (4 §).

När bestämmelsen skall tillämpas i ett ärende skall man utgå från de *samlade* natur- och kulturvärden som finns i hela det geografiska område som är berört i ärendet. Man skall således inte endast betrakta hur natur- och kulturvärdena i den närmaste omgivningen påverkas, utan man skall som ansvarig i ett ärende lägga ett helhetsperspektiv på vad som är en lämplig utveckling inom hela det geografiska område som bestämmelsen omfattar.¹⁹

¹⁹ Prop. 1985/86:3 sid. 171

Beroende på vad som behandlas skall således utvecklingen inom hela Bohuslän (1 §), norra Bohuslän (1, 2 och 3 §§), eller hela kuststräckan från Brofjorden till Östergötland betraktas (1 och 4 §§). Avsikten har i första hand varit att kommunerna tillsammans skall bedriva översiktlig fysisk planering för kusten. Som ett gott exempel slutfördes 1978 Norra Bohusläns Kustutredning som en kommunövergripande planering i samarbete mellan bohuslänska kommuner.

Oavsett om det finns en kommunövergripande planering eller inte skall emellertid den som tillämpar bestämmelserna för "nationallandskapet" göra *övergripande bedömningar för hela bohuskusten!* Övriga kommuners intressen i ärendet blir då möjligen inte lika väl tillgodosedda, som om en planering fanns som bedömningsgrund. När det saknas kommunövergripande planering är det den som skall tillämpa bestämmelserna, som själv måste bedöma vad som är en lämplig utveckling inom det aktuella geografiska området. Mot detta skall det aktuella exploateringsföretaget ställas. Länsstyrelsen lämnar gärna råd vid denna bedömning.

Det finns en lång rad ord och meningar som i själva verket är facktermer och vars innebörd man får lära sig genom att studera propositionstext och andra förarbeten till lagen. Sådana ord är exempelvis: "i sin helhet av riksintresse"²⁰, "exploateringsföretag"²¹, "påtagligt skadar"²² och "befintliga tätorter"²³. Det leder dock utanför ämnet att här fullständigt beskriva innebörden i dessa facktermer. Denna framställning syftar i första hand till att klargöra vilka värden som finns inom de i 4 kap 1 § – 4 kap 4 § MB angivna geografiska områdena.

Andra paragrafen innehåller kompletteringsbestämmelser för turism och friluftsliv inom norra Bohuslän.

2 § Inom följande områden skall turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön:

Kustområdet och skärgården i Bohuslän från riksgränsen mot Norge till Lysekil,

.....

Riksdagen lagfäster här att turismens och friluftslivets intressen särskilt skall beaktas när en myndighet behandlar tillståndsprövningar inom de aktuella områdena. Till exempel bör delar av områdena vara tillgängliga för strövande i skogen, bär- och svampplockning, bad och andra former av friluftsliv som inte kräver utbyggnad av stora rekreationsanläggningar. Den bofasta befolkningens intressen skall samtidigt beaktas²⁴. Om det finns ytterligare markresurser för fritidsbebyggelse, så bör dessa i första hand utnyttjas för andra fritidsboendeformer än traditionellt ägd fritidsbebyggelse²⁵. Detta innebär t.ex. att även om det på en plats inte finns en aktuell efterfrågan på uthyrningsstugor, så kan inte privata fritidshus tillåtas ta markresursen i anspråk i stället.

Det ligger inom miljöbalkens allmänna inriktning att en utbyggnad överhuvudtaget bara kan tillåtas om den medverkar till den i lagen beskrivna helhetssynen att bevara den natur- och kulturpräglade miljön i Bohuslän.

I norra Bohusläns kustområde får enligt tredje paragrafen inte miljöstörande industri komma till stånd.

3 § Inom kustområdena och skärgårdarna i Bohuslän från gränsen mot Norge till Brofjorden, ...
... får anläggningar som avses i 17 kap. 1 § 1-11 och 17 inte komma till stånd.

En av huvudanledningarna till att riksplaneringen och naturresurslagen tillkom var att anspråken från tung industri hotade att ödelägga väsentliga värden vid kusterna, inte minst de värden som beskrivs i denna rapport. Därför är bl.a. följande anläggningar förbjudna inom norra Bohusläns kustområde:

Järn- och stålverk, metallverk, ferrolegeringsverk, mas-safabriker, pappersbruk, tung petrokemisk industri, fabriker för tillverkning av baskemikalier, cementfabriker, kärnteknisk verksamhet, förbränningsanläggningar om minst 200 MW, grupper av vindkraftverk om 10 MW eller mer, samt slutligen anläggningar för att utvinna ämnen eller material. Samma bestämmelser gäller för att bygga oljeplattformar eller för att ankra eller förtöja sådana.

²⁰ Prop 1985/86:3 sid. 79 o. 82

²¹ Prop 1985/86:3 sid 156

²² Prop 1985/86:3 sid. 171

²³ Prop 1985/86:3 sid. 172

²⁴ Prop 1985/86:3 sid 177

²⁵ Prop 1985/86:3 sid 178

På södra Bohusläns kust skall oexploaterad mark med natur- och kulturvärden kunna användas för rörligt friluftsliv även i fortsättningen. Fritidsbebyggelse får endast tillkomma som mindre komplettering till befintlig fritidsbebyggelse. Miljöstörande industri får tillkomma endast i Brofjorden, Stenungsund och Göteborg.

4 § Inom kustområdena och skärgårdarna från Brofjorden till Simpevarp ... får fritidsbebyggelse komma till stånd endast i form av kompletteringar till befintlig bebyggelse. Om det finns särskilda skäl får dock annan fritidsbebyggelse komma till stånd, företrädesvis sådan som tillgodoser det rörliga friluftslivets behov eller avser enkla fritidshus i närheten av de stora tätortsregionerna.

Inom områden som avses i första stycket får anläggningar som avses i 17 kap. 1 § 1-7 och 10-11 komma till stånd endast på platser där det redan finns anläggningar som skall prövas enligt angivna lagrum.

Vid sidan av tung industri var det fritidsbebyggelse som utgjorde det andra stora hotet mot kustens värden vid inventeringarna som gjordes under 1960-talet. Därför har särskilda bestämmelser för fritidsbebyggelse införts, bl.a. för södra Bohusläns kust. I praktiken innebär dessa att ytterligare fritidsbebyggelse inte får komma till stånd söder om Brofjorden annat än som mindre kompletteringar till redan uppförd fritidsbebyggelse. Bestämmelsen utgår från önskemålet att bevara obebyggda stränder och andra områden som har stora natur- och kulturvärden, så att de kan användas av allmänheten för rörligt friluftsliv.²⁶ Dessa har naturligtvis en alldeles särskild betydelse för storstadsregionens befolkning.

²⁶ Prop 1985/86:3 sid. 84 och 181

Anteckningar

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND
Plan- och bostadsenheten

Ekelundsgatan 1, 403 40 GÖTEBORG
Telefon 031-60 50 00, Fax. 031-60 52 09, ISSN 1403-168X